
KO JE AUTOR USMENE PJESME *GRUJICA I PAŠA SA ZAGORJA*

Adnan Čirgić

Through a short comparative analysis of the song *Grujica i paša sa Zagorja* and twenty four known songs of Tešan Podrugović, the author of this text indicates that Vuk Stefanović Karadžić heard the mentioned song from Tešan Podrugović himself and wrote it down without mentioning the name of the author.

U trećoj knjizi *Srpskih narodnih pjesama* Vuka Stef. Karadžića,¹ pod brojem 5, objavljena je pjesma *Grujica i paša sa Zagorja*.² Priređivač knjige i autor komentara i bilježaka uz pjesme Nikola Banašević ne navodi podatke o porijeklu pjesme – ni o njezinu autorstvu ni terenu na kojem je nastala.

I ovlašni pogled na tu pjesmu ukazuje na činjenicu da je nastala na crnogorskome terenu. Intervencije Vuka Stef. Karadžića u pogledu jezika pjesama, odnosno njihovo „sravnjivanje“ s njegovim modelom književnoga jezika, često zamagljuju izvorne oblike pjesnika-pjevača od kojih su zapisane.³ No, kad je u pitanju

¹ *Srpske narodne pjesme*, Skupio ih i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžić, knj. III, u kojoj su junačke pjesme srednjih vremena, Prosveta, Beograd, 1958.

² Isto, str. 24–30.

³ O tim intervencijama naročito svjedoče miješani oblici za koje je teško pretpostaviti da su kao takvi egzistirali u jeziku pjesnika-pjevača, npr. *vala* i *fala* i *hvala*; uprošćen crnogorski padežni sistem i sedmočlani padežni sistem u okviru iste pjesme; oblici s izgubljenim *h* i oblici u kojima se *h* čuva ili alterira sa *v*, *g* ili *k* i sl.

ova pjesma, lako je pretpostaviti da ju je Karadžić zabilježio od pjesnika iz današnje zapadne Crne Gore. I površno obaviješteni znaju da je najznačajniji Karadžićev pjesnik-pjevač iz tih krajeva bio Tešan Podrugović.⁴ Naravno da to ne mora upućivati na Tešanovo autorstvo pjesme *Grujica i paša sa Zagorja*, ali jezik i stil te pjesme i ostalih poznatih pjesama Tešana Podrugovića⁵ te sličnost pjesničkoga inventara njihova ukazuju na mogućnost da je i ta pjesma zapisana od Tešana Podrugovića.⁶

⁴ Vuk Stef. Karadžić u Predgovoru IV knj. *Srpskih narodnih pjesama* kaže da je znao još najmanje sto junačkih pjesama, poput onih koje je Karadžić od njega zapisao, a osobito o primorskim i bosanskim i hercegovačkim hajducima i četobašama.

⁵ Dosad su poznate 24 pjesme Tešana Podrugovića (objavljene u II, III i IV knjizi *Srpskih narodnih pjesama*), i to: *Starina Novak i knez Bogosav*; *Novak i Radivoje prodaju Grujicu*; *Ženidba Iva Golotrba*; *Hajka Atlagića i Jovan bećar*; *Ženidba Stojana Jankovića*; *Ženidba Ivana Rišnjanina*; *Senjanin Tadija*; *Rišnjanin hadžija i Limun trgovac*; *Pop Crnogorac i Vuk Koprivica*; *Car Lazar i carica Milica*; *Nahod Simeun*; *Ženidba Dušanova*; *Marko Kraljević i Ljutica Bogdan*; *Marko Kraljević i Vuča dženeral*; *Ženidba Marka Kraljevića*; *Marko Kraljević poznaje očinu sablju*; *Marko Kraljević i Filip Madžarin*; *Marko Kraljević i Musa Kesedžija*; *Marko Kraljević i Demo Brđanin*; *Marko Kraljević i kći kralja arapskoga*; *Marko Kraljević i Arapin*; *Ženidba Đurđa Smederevca*; *Ženidba Popović Stojana*; *Ženidba Todora Jakšića*.

⁶ Vuk Karadžić lako je mogao previdjeti napomenu o autorstvu pjesme čak i da je potekla od njegova najznačajnijeg pjesnika – Tešana Podrugovića, o kojemu je ostavio najviše podataka. Ni za Tešanovu pjesmu *Marko Kraljević i Filip Madžarin* Karadžić nije ostavio podatke o autorstvu, već je ono kasnije utvrđeno komparativnim metodom (videti: S. Matić, „Značenje geografskih detalja u narodnom epu“, *Prilozi proučavanju narodne poezije*, god. I, 1934, sv. 1, str. 14). I za pjesmu *Ženidba Milića barjaktara* tek je u novije vrijeme utvrđeno autorstvo Starca Milije (videti: Novak Kilibarda: „Ženidba Milića barjaktara je pjesma Starca Milije“, *Studije i ogledi o crnogorskoj usmenoj književnosti*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2012).

Tu je sličnost zapazio i Vladan Nedić, i naveo ove paralele: „ije-kavsko narečje, pomen hercegovačkog Zagorja (učinjen već jednom u *Ženidbi Dušanovoj*), sličnost sa pesmom *Novak i Radivoje prodaju Grujicu*. Poslednji razlog je najvažniji. Onaj prizor kad Ikonija oblači Grujicu odgovara prizoru kad Džaferbegovica oblači hajduka. Zatim, kao što paša ne može od žudnje da večera, tako i Džaferbegovica ne misli na „gospodsku večeru“, – već sve gleda dijete Grujicu; – isti prizor nalazi se u Vukovoj zbirci samo još jednom, i baš u Podrugovićevom *Nahodu Simeunu*.“⁷ Međutim, čini se da između pjesme *Grujica i paša sa Zagorja* i dvadeset četiri poznate pjesme Tešana Podrugovića ima mnogo više sličnosti no što ih je tek u fusnoti naveo uvaženi proučavalac južnoslovenske usmene književnosti Vladan Nedić.⁸

⁷ Vladan Nedić, „Tešan Podrugović“, *Vukovi pevači*, Rad, Beograd, 1984, str. 35, fusnota 25.

⁸ U knjizi *Naša narodna epika i njeni tvorc*i (Obod, Cetinje, 1975, str. 77) Radosav Mednica, pošavši od navedene Nedićeve hipoteze, kao Tešanovu navodi i pjesmu *Grujica i Arapin* (III knj. *Srpskih narodnih pjesama*, br. 4). Autora te pjesme, kao ni pjesme *Grujica i paša sa Zagorja*, Vuk Stef. Karadžić nije naveo. Ne navodi ga ni Vladan Nedić. Radosav Medenica je – kako je rečeno – pripisuje Tešanu Podrugoviću, ali ne navodi valjane argumente za tu tvrdnju. Pojava *Grujice* i još nekoliko opštih mjesta ne mogu se uzeti kao dokaz Tešanova autorstva pjesme *Grujica i Arapin*. Naprotiv. Upoređivanjem jezika, stila i pjesničkoga inventara te pjesme s ostalim Tešanim pjesmama pokazuje da se ona ne može pripisati Tešanu Podrugoviću. Moguće je da je Tešan znao tu pjesmu i da ju je neki drugi, manje talentovan pjesnik od njega čuo i prenio Vuku. Pjesma *Grujica i Arapin* i kvalitativno zaostaje za Tešanim pjesmama. A kad se uzme u obzir opaska Vuka Stef. Karadžića (iz Predgovora IV knj. *Srpskih narodnih pjesama*) da bi Tešan i najgoru pjesmu poslije nekoliko dana preradio onako „po redu“ kao što su i ostale njegove pjesme, ili je ne bi ni pamtio „nego bi kazao da je to budalaština koja nije ni za pamćenje ni za kazivanje“ – onda je to još jedan argument koji govori protiv toga da je Tešan Podrugović autor pjesme *Grujica i Arapin*.

Broj 30 (*tridest* ili *trideset* – zavisno od potrebe koju je name-
tao deseterac) najčešći je broj u Tešanovoj poeziji, i u njegove
poznate dvadeset četiri pjesme javlja se šezdeset šest puta! Taj
se broj javlja već na početku pomenute pjesme (st. 5–10): *tride-
set odaja, trideset delija, tridest đevojaka* itd.

Iako je *bijela kula* ustaljeno sredstvo u usmenoj epskoj pjesmi,
vrijedi pomenuti da *bijela kula* iz 11. stiha ove pjesme odgova-
ra opisu ostalih kula u Tešanim pjesmama. Naime, u ostale
dvadeset četiri pjesme kule su gotovo po pravilu *bijele*. Jedini
drugi epitet koji Podrugović uz njih upotrebljava jeste *tanana* ili
tanka, i to sasvim rijetko.

U dvadeset četiri poznate Podrugovićeve pjesme uz *kćer, šćer,
ščerca, ćerca* – ukoliko ga ima – javlja se samo epitet *mila*.⁹ I u
pjesmi o kojoj je ovde riječ javlja se *mila ćerka* (st. 12, 13).
Uzged valja spomenuti da su žene u Tešanovoj poeziji i inače
često određene epitetom *mila* (*mila ćerca, mila snaha, mila
kuma*), što je izraz njegove poznate žudnje za ženom i porodi-
com. Ni njegovo određenje žene imenicom *dilber* u ovoj pjesmi
(st. 13) nije nepoznato u ostalim njegovim pjesmama. A žensko
ime *Ikonija*, ne odveć često u usmenoj epskoj poeziji, javlja se i
u ovoj Tešanovoj pjesmi kao i u pjesmi *Ženidba Todora Jakšića*.
I u jednoj i u drugoj ona je *dilber Ikonija*.

U pjesmi o kojoj je riječ *ode knjiga od ruke do ruke* (st. 15),
baš kao što i *ode sablja od ruke do ruke* u Tešanovoj pjesmi
Marko Kraljević poznaje očinu sablju. I stih 19 isti je kao u reče-
noj pjesmi o Marku Kraljeviću (*udriše mu suze od očiju*). A *suze*
su u Tešanovoj poeziji gotovo uvijek *suze od očiju*. Otac je *babo*
u pjesmi *Grujica i paša sa Zagorja* kao i u većini drugih Te-
šanovih pjesama. „Knjiga“ koja nosi nemilu vijest u ovoj pjesmi
(st. 23) jednako se „blagosilja“ kao u Podrugovićevim pjesmama

⁹ Samo jednom je *čudna* (u pjesmi *Ženidba Ivana Rišljanina*), što je uslov-
ljeno kontekstom

Ženidba Ivana Rišnjanina i Pop Crnogorac i Vuk Koprivica (otkud/otkle knjiga – ognjem izgorjela!). Takođe, učiti knjigu i čitati knjigu redovno se javlja u svim Tešanovim pjesmama.

Vrijedi pomenuti, iako ne kao kakav dokaz o autorstvu jer je u pitanju ustaljeno sredstvo, da je i u pjesmi *Grujica i paša sa Zagorja*, kao i u ostalim pjesmama Tešanovim, *večera* uvijek *gospodska*, da se *sitna* knjiga piše *na koljenu*. No divit i hartija i pisanje knjige na koljenu u Tešanovim pjesmama najčešće je đevojački posao. Tako je i u pjesmi o kojoj je ovđe riječ (*Kad đevojka baba naučila, / ona uze divit i hariju / i napisa knjigu na koljenu*). A džeferdar je u Tešanovim pjesmama uvijek *dževerdan*. Tako je i u ovoj pjesmi.

Sepeti su *popeti sepeti* i u pjesmi *Ženidba Iva Golotrba* kao u pjesmi *Grujica i paša od Zagorja* (st. 70), a *danickinje* (st. 81) i *pinjali od pojasa* (st. 151) obavezni su dio junačke opreme u opisima Tešana Podrugovića. A *tri kavada žuta, tri čemera zlatna, tri sitna đerdana, mestve i papuče* (st. 95–100) gotovo su redovni ženski ukras u svim Podrugovićevim pjesmama. I vino je u ovoj pjesmi, kao i u ostalim Tešanovim pjesmama, *crvenika vino* (st. 165); junaci sijedaju za *sofru/sovru gotovu* (st. 170) kao i u ostalim pjesmama njegovim. Gotovo da se ustaljenom Podrugovićevom hiperbolom može smatrati i redovno *zlatni boščaluk*, koji se javlja i na kraju pjesme o kojoj je riječ (st. 181).

I stih 115 *Malo bilo, zadugo ne bilo* iz pjesme *Grujica i paša sa Zagorja* identičan je sa stihom 94 pjesme *Marko Kraljević i Filip Madžarin*. Uobičajeni poziv „Sedi dolje“ Tešanovih junaka koji pokušavaju obljubiti ljepotu đevojku – javlja se i u pjesmi o kojoj je ovđe riječ (st. 137).

Ustaljeni inventar epskih narodnih pjesama, kakvi su npr. stalni epiteta tipa *meki dušeci, ruho đevojačko, gospodske haljine, britka sablja, pusto blago* i sl. ne mogu se, naravno, uzimati u obzir pri utvrđivanju autorstva pjesama jer podjednako pripadaju svima usmenim pjesnicima-pjevačima. Stoga te segmente

nijesmo ni uzimali u obzir. No i ova kratka komparativna analiza ukazuje na to da se pjesma *Grujica i paša sa Zagorja* može pribrojiti pjesmama Tešana Podrugovića, čime se revidira podatak da je Karadžić od njega zabilježio dvadeset četiri pjesme. Pjesmom *Grujica i paša sa Zagorja* taj broj se povećava na dvadeset pet pjesama. Da je ovo pjesma Tešana Podrugovića, najbolje svjedoče – videlo se – upravo manjkavosti njegove poezije: ustaljena mjesta i ponavljanja.

IZVORI I LITERATURA

- Kilibarda, Novak: *Istorija crnogorske književnosti. Usmena književnost*, knj. I, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2012.

- Kilibarda, Novak: *Studije i ogledi o crnogorskoj usmenoj književnosti*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2012.

- Matić, Svetozar: „Značenje geografskih detalja u narodnom epu“, *Prilozi proučavanju narodne poezije*, god. I, 1934, sv. 1, str. 14.

- Medenica, Radosav: *Naša narodna epika i njeni tvorci*, Obod, Cetinje, 1975.

- Nedić, Vladan: *Vukovi pevači*, Rad, Beograd, 1984.

- *Srpske narodne pjesme*, skupio ih i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžić, knj. II, u kojoj su junačke pjesme najstarije, Prosveta, Beograd, 1958.

- *Srpske narodne pjesme*, skupio ih i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžić, knj. III, u kojoj su junačke pjesme srednjijeh vremena, Prosveta, Beograd, 1958.

- *Srpske narodne pjesme*, skupio ih i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžić, knj. IV, u kojoj su junačke pjesme novijih vremena o vojevanju za slobodu, Prosveta, Beograd, 1958.